

DE LAATSTE DAGEN VAN
DE DUITSE BEZETTING VAN BRUGGE

1 - 13 september 1944

DOOR JOS. REUBENS

Op dinsdag 12 september 1944 werd de stad Brugge van de Duitse bezetting, die meer dan vier jaar had geduurd, bevrijd. Over deze bevrijding en een tiental dagen die hieraan zijn voorafgegaan, heeft de heer Jos. Reubens een dagboek bijgehouden, die wij hierna laten volgen.

De schrijver van het dagboek werd op 25 april 1881 te Brugge geboren en was in 1944 dus ruim vijftenzestig jaar oud. Hij was beeldhouwer van beroep en tevens hoofdbe-waker-bibliothecaris van de Stedelijke Academie voor scho-ne kunsten. Met zijn kunst wist hij zich verscheidene ma-len te onderscheiden. Maar boven alles was en bleef Jos. Reubens de rasechte Bruggeling, die met hart en ziel aan zijn stad was verknocht en voor alles wat te Brugge ge-beurde een levendige belangstelling aan de dag legde. Deze gebeurtenissen vormden overigens meestal het onderwerp van zijn gesprekken, waarbij hij graag zijn persoonlijke mening naar voren bracht en zijn kritiek niet spaarde.

Te Brugge was hij een bekende verschijning en een min-zame figuur, al liet zijn uiterlijk bij een eerste contact eer-der het tegengestelde vermoeden.

Jos. Reubens was ook een verwoed maar weinig kri-tisch verzamelaar en een geboren memorialist. Sedert lang verzamelde hij o.a. nieuwsbladen en maakte hij aantekenin-gen in de aard van een dagboek. Blijkbaar gevolg gevend aan een suggestie van prof. dr. E.I. Strubbe († Brugge 1970), heeft Jos. Reubens zijn aantekeningen over de laat-ste dagen van de Duitse bezetting van Brugge in 1944 in een apart schrijfboek overgeschreven en daarvan een foto-kopie ten behoeve van prof. Strubbe laten maken. Hij voegde daarbij een begeleidend schrijven waarin we lezen: «Bij deze heb ik een verslag gevoegd die tijdens de laat-ste dagen der Duitse bezetting in 1944 door mij opge-schreven werd». De fotokopie en het begeleidend schrijven zijn thans in ons bezit.

Dat deze aantekeningen uit een ander dag- of notitieboek werden overgeschreven, blijkt duidelijk uit het feit dat er

op drie verschillende plaatsen een deel van de tekst bij onoplettendheid werd overgeslagen, alsmede uit de omstandigheid dat de laatste bladzijde eindigt met de opgave van: Dinsdag 14.

Zijn wij over de periode van 1 tot 13 september 1944 vooral door de lokale nieuwsbladen goed ingelicht, toch zijn de aantekeningen van Jos. Reubens niet van belang ontbloot. Dit is overigens de reden waarom wij de publicatie ervan de moeite waard hebben geacht.

A. SCHOUTEET

De laatste dagen der Duitsche bezetting in Brugge.

Vrijdag 1ste sept. 1944.

Groote beweging der Duitsche troepen in en rond de stad. Zij zoeken eenen uitweg, daar de stad om zoo te zeggen omsingeld is door verbondene troepen. Van alle kanten komen wagens en oorlogsch materiaal door de stad gereden en grootelijks in ellendigen staat alsook de manschappen. Het is niet meer de groote Duitsche kraftwagens die men ontmoet, maar vele kleine Russische karren begeleid door Mongolen, die gevangen werden in Rusland. De verschillende Duitsche diensten zijn bezig de papieren te verbranden als ook deze in de Kreiscommandatur in Hemelsdaele op de St. Jansplaats.

Zaterdag 2de sept.

Steeds aankomst van Duitsche troepen die door de stad trekken en groote troepenbeweging gedurende den nacht. De Duitschers zijn bezig met in te pakken en alle soort van materiaal staat op de Burgplaats onder de boomen verschild. Ook groote Fransche petroltanks, die de Duitschers buit genomen hadden, staan ook onder de boomen geschild om beschut te zijn van den aanval der R.A.F. Al de Duitsche wagens zijn gekamoufleerd met takken van boomen: zij gelijken triomphewagens. De Duitschers hebben aan den oud-burgemeester der stad, den Heer Van Hoestenbergh, gevraagd zijn ambt van burgemeester te hernemen. Hij heeft geweigerd zoolang er Duitschers in stad waren.

Zondag 3de sept.

Alles hetzelfde gelijk op 1 en 2de sept. voor wat de Duitsche beweging betreft. En men is bezig in de Kreiscommandatur alles in te

pakken ten einde de stad te verlaten. Des 's nachts zijn zij met hunne dokumenten vertrokken langs den Steenweg van Maele. Evenwel zijn zij teruggekeerd daar allen uitweg afgesloten was naar het binnenland. De Duitsche soldaten nemen de velos af op straat en zelfs gaan zij aanbellen aan de burgershuizen om velos op te eischen.

Maandag 4de sept.

Er was spraak dat den Majoor Hoffman, den Duitschen plaatse-lijke bevelhebber, die gekend was onder den naam van Bonpapa, en die het Duitsch bestuur der stad sedert lang in handen had, zich overgegeven had met zijn stafofficieren, en het was natuurlijk een algemeene roep dat de verbodene verwacht waren. En de bevolking was in groot getal in de straten en op de Markt. En men was reeds zoo verzekerd van hunne komst, dat bedienden der stad op de Groote Markt toebereidsels mieken voor de palen te planten om de vlaggen der verbodene op te hyschen, daar den Hallentoren gebruikt was voor uitzending en uitkijkpost door de Duitschers. Helaas, de Duitschers kwamen er zich mede bemoeien en de paal op de Markt moest weg. En den stadsingenieur B...., die aan het hoofd van den Technischen Dienst stond en nogtans gekend als een Duitsch gezinde - misschien om zijne dagelijksche omgang met de Duitschers voor den dienst ¹. Nogtans had hij in de Duitsche kultur-dagen in 1942 gesproken over Groot-Brugge. B.... werd ontboden door den Duitsche Kommandant en heeft het grootelijks ontsnapt van niet gefusilleerd te worden. En volgens men zegt, zoude den Duitschen majoor Hoffman hem gezegd hebben: «que c'était son dernier geste de clémence». Nu evenwel rond den middag hebben de SS-mannen het bestuur der krijgsverrichtingen in de hand genomen, daar na de beraadslaging tot overgave in het Stadhuis met den stadmajoor Hoffmann. De SS-mannen besloten den strijd voort te zetten. Den oorlogsburgemeester Devroe trok er van door en den kunstschilder Sam Devriendt, die reeds oorlogsschepen was der stad, werd burgemeester.

Op zekeren oogenblik verscheen er eene nationale vlag aan een huis op de Groote Markt. De Duitsche patrouillen verschenen op de Markt. En er was wat geestdrift in het volk, die welhaast gestopt werd daar de Duitsche SS met de mitrailleuse op het volk vuurde. De stadsmajoor Hoffman kwam op de Markt om de SS

1. In de voorgaande zin zijn één of meer woorden in de pen van de schrijver gebleven ofwel bij de overschrijving van de tekst bij onoplettendheid overgeslagen.

tot kalmte aan te sporen, maar hij werd door een Duitschen auto omvergereden en verdween van het tooneel der Markt. Eenige personen werden gekwetst door kogels die op de kalsijde wederbotsen, rikkorseis zooals men zegt. De SS-mannen hadden niet rechtstreeks in het volk geschoten. Ik was ook op de Markt aan het huis De Klok. Op de oude Statieplaats werd eene bediende van den ijzerweg (Belgische) gedood: den armen man ging om zijn loon te ontvangen. Dat was om 3 ure. Ik was op de Markt en werd niet getroffen. Nogtans was het eene algemeene vlucht. Den Heer Gerard Dugardyn kreeg een kogel in zijn arm. Omtrent 3 ure ontstond er eene grooten brand op de koer van het Gerechtshof, waarschijnlijk papieren en andere zaken die de Duitsche vernielden.

Omtrent 5 ure was ik weer naar de Steenstraat gegaan en stond te spreken rechtover den *Bon Marché* toen al met eens er weer gevuurd werd op de Markt en in de Steenstraat. Ik vluchte binnen bij Mr. Carnewal en in een oogwenk was iedereen verdwenen uit de Steenstraat. Ik ben naar huis teruggegaan door de St. Niklaasstraat, de SS vuurden in de Wollestraat, en ging langs de Nieuwstraat, en aan den Dyver werd er weer gevuurd. Nu alle incidenten waren voorbij en de verbondene kwamen niet af.

Een verbod werd aangeplakt door den Duitsche Kampcommandant Ruthe, SS korps, dat het verboden was van met 5 personen samen te staan en dat er zonder verwittiging ging gevuurd worden indien het verbod overtreden werd. Alle koffiehuzen moesten gesloten worden om 6½ en iedereen binnen om 8 ure, en er wordt door de Duitsche patrouillies geschoten in de straten.

Dinsdag 5de sept.

Alles rustig in stad en troepenbeweging en voorbereidsels voor verdediging.

Woensdag 6de sept.

Alles stil en de troepen trekken door de stad in de richting van Damme en de 2 vaarten ².

In de nacht van 6 tot 7 september om 2½ ure 's nachts hebben de Duitsche marine, een 60 tal sterk en 3 officieren, de kunstschaten van O.L.Vrouwkerk geroofd. De straten al de Mariastraat en St. Kathelijnestraat waren afgesloten. Ze zijn eerst naar het huis van den koster gegaan en hebben deze verplicht de kerk open te maken ten einde het niet zoude kunnen gezegd worden dat de Duitsche gestolen hadden. De koster werd aangesproken door een

2. Bedoeld zijn: het Kanaal van Schipdonk en het Leopoldskanaal.

Vlaamsche wacht in Duitsche uniform en 3 andere Duitsche met mitrailletten. De koster zeide dat hij naar den H. Deken moest gaan voor de toelating. Den H. Deken insgelijks moest mede gaan naar de kerk. De moffen hadden alle voorzorgen genomen. De koster noch de vrouw van den koster (Anna) konden niemand verwtigten in het gebuurte daar er patrouillie rond de kerk geplaatst waren. De Duitschers hebben het wereldberoemd marmeren beeld van de Madonna met Kind van Michelangelo ingepakt alsook 11 schilderijen (primitieve en ander) die den schat vormden der O.L.Vr-kerk. De Duitschers hadden al hun gerief bij hun en zij moesten door niemand de plaats aangeduid worden waar de stukken verborgen of opgehangen waren. Alles werd ingepakt en in 3 autos van het Roode Kruis opgeladen. Sommige van de schilderijen werden tegen de haag van den hof geplaatst en het regende. Om $\frac{1}{4}$ vóór 6 ure waren de Kulturmannen vertrokken. Noch den Heer Deken, noch den koster konden een voet verzetten in de kerk. Een Duitsch stond bij hen. Een der officieren die Fransch sprak, zegde tegen den Heer Deken: «j'usque nous ne savons pas sauver l'Europe, nous allons sauver les trésors d'art». Dat zijn Duitschers! Hebben tevergeefs erna gezocht ³. Dat was verstandig gehandeld. En nogtans den Van Eyck was een zeer groote schilderij en al de kunststukken der O.L.Vrouwkerk waren van geen kleine afmetingen en die gemakkelijk geborgen konden worden.

Donderdag 7 september.

Steeds Duitsche toebereidsels voor verdediging der stad en vele Duitsche bedronken soldaten die in de straten rondslechteren en in de huizen velos komen opeischen.

Vrijdag 8 september.

Om $3\frac{1}{2}$'s morgens werd de stad opgewekt door het gerucht van geweldige ontploffingen die aanhouden den ganschen morgen geduurd hebben tot tegen den middag. De moffen hadden de bruggen vernield rond de stad: aan de Kruispoort, de Bouveriepoort, de Gentpoort, de St. Kathelijnepoort, de Scheepsdaelebrugge, Walweynbrugge, de Krakeelbrugge, de bruggen langs de Afleidingsvaart op Kristus Koning, alsook de brug over het sas aan de vesting genaamd den Bloedput. Ook de bruggen aan de nieuwe laan naar het Station en ook de Smedepoort en de brug aan de poort. Nabij de Smedepoort is alles beschadigd. Ook al de huizen, die dicht bij een der opgeblazen punten zich bevond, waren deuren, vensters en

3. Ook hier schijnen enkele woorden te ontbreken.

plafonds ingestort en ook sommige huizen gansch vernield. In de Maagdenstraat, Bouveriestraat en op St. Andries, de oude Statieplaats, is er geene ruit of vitrien geheel, en in stad ontelbaar waren de gebroken ruiten. Wij hebben er ook 5 gebroken. De drukking der ontploffingen was geweldig en veele menschen werden gekwetst.

Mijn zuster, die in de Bouveriestraat woonde ⁴, was na de eerste ontploffingen begonnen met wat glas op te ruimen toen al met eens omtrent 8 ure 's morgens eene geweldige ontploffing gebeurde. Zij werd ten gronde geslagen en had eene wonde aan het achterhoofd, en aan twee vingers van den linkeren hand een let van ieder vinger is zij kwijt. Zij heeft veel bloed verloren en ligt nu in het St. Janshospitaal waar zij verzorgd wordt. Bij deze ontploffing werd een ruit stuk geslagen in onze keuken wanneer wij aan tafel zaten bezig met ons morgenontbijt te nemen.

Ik ben naar de Bouveriestraat gegaan en het was alsof men op hagelsteen liep. 't Was al glas en stukken dakpannen die op den grond lagen, alsook in de Maagdenstraat en aan de Smedepoort.

Omstreeks 10 ure 's morgens hebben de Duitschers een trein geladen met munitie in de oude goederenstatie in brand gestoken en dit ging gemengd met ontploffingen der munitie en al andere ontploffingsmateriaal. Het kwartier de Westmeersch en het Eiland, die langs de oude goederenstatie gelegen zijn, waren leelijk gehaafd. De menschen hebben hunne woningen moeten verlaten door de ontploffingen die plaats gehad hadden. Vele menschen hebben een andere schuilplaats moeten zoeken. De inwoners der Meersch en van het Eiland in de Meersch hebben een onderkomen gevonden in het St. Janshospitaal. In het St. Janshospitaal werden al de zieken der bovenzalen naar de kelders gebracht als voorzorgmaatregel voor de ontploffingen die zouden kunnen plaats grijpen door het geschut der verbondene en der Duitsche. De Smedepoortbrug is om zoo te zeggen gansch vernield. Dat is Kultuur! Zulksdanige vernielingen nu de verbondene zijn aangemeld in de nabijheid der stad en de Duitsche zijn van zin de stad te verdedigen. De verbondene zoo het schijnt zitten op St. Andries en een gedurig gebulder van het kanon is te hooren. De obussen vliegen over de stad. En de kultuurmannen hebben nu een plakkaat aan de muren der stad aangebracht, waarbij het verboden is op de straat zich te bevinden *en zulks om de goede verstandhouding tusschen de Webrmacht en het volk te behouden*. Zulks staat op het plakkaat. Daarvoor moet men een leugenaar

4. Juffrouw Raphaëlle Reubens, geboren te Brugge op 10 september 1889, thans wonende te Oostkamp.

geboren zijn. Alhoewel er sommige onzer medeburgers zich hebben laten medeslepen in hunne handelwijze.

Nu wij zitten binnen en nu en dan een loopje tot aan mijne werkplaats ⁵ of in het gebuurte. Maar opgepast voor de Deutsche wachten die rap schieten.

Water, gaz en electriciteit zijn al een paar dagen afgesloten; de gaz sedert verleden week en de electriciteit sedert donderdag namiddag. Niets komt in de stad: melk of vleesch niets te bekomen. Om 8 ure 's avonds wordt gemeld dat de witte vlag op St. Andriesskerktoren wappert. De nacht is zonder ontploffingen voorbijgegaan.

Zaterdag 9 september.

Het gevecht tusschen de verbondene en de moffen duurt voort. Het kanon buldert en men hoort de obussen schuifelen nu en dan over de stad. Om 10 ure 's morgens was er spraak dat er eene delegatie van de verbondene naar het stadhuis gegaan was geblinddoekt. Maar zoo het schijnt is alles afgebroken en nu en dan hoort men weer schieten.

De stad is dood en nu en dan gekwetsten die overbracht worden naar het hospitaal der Zusters van Liefde en naar het St. Janshospitaal. Het hospitaal der Zusters van Liefde is het Deutsche lazaret.

Een obus is gevallen in een huis op de Gentpoortvest. Een obus is gevallen in den namiddag op den gevel der O.L.Vrouwekerk en op het Moederhuis ⁶. Enkel stoffelijke schade en wat ruiten in beide gebouwen.

Nu en dan vliegmaschinen boven de stad. En wij zitten met ongeduld te wachten wat zoudt gebeuren. In de stad is alles stil en vernemen nu en dan valsche geruchten die door den eenen of andere persoon die heeft gewaagd naar een ander kwartier te gaan. Een feit waarvan wij omtrent zeker zijn het is dat de Deutsche in een hoek gedreven zijn naar Holland: opwaarts is het water en vluchten zal bijna onmogelijk zijn. En daar de stad omringd is 2 maal door water en andere kanalen, waarvan de bruggen opgeblazen werden, zoo is de verdediging van de stad door de Deutsche moffen gemakkelijk.

De nacht is tamelijk rustig voorbijgegaan alhoewel geschut en mitrailleeeren werd gehoord.

5. Jos. Reubens woonde met zijn gezin in het huis nr. 2 van de Sinte-Katelijnestraat, maar had zijn atelier in het huis nr. 23 van de Oude Gentweg, waar hij op 17 oktober 1966 plotseling is overleden.

6. Met Moederhuis wordt bedoeld de kraaminrichting bij het Sint-Janshospitaal in de Oostmeers.

Zondag 10 september.

Er werd gezegd van te mogen op straat te zijn tot 9 ure 's morgens. Om 9 ure verbod aan alle mannen op de straat te zijn; enkel de vrouwen toegelaten tot 11 ure 's morgens. Nogtans hebben veel menschen getracht naar de mis te gaan.

Veel volk uit de Meersch en andere deelen der stad hebben schuilplaats gevonden in het St. Janshospitaal; ook in het gesticht der Broeders van Liefde, in de Kapucienen der Boeveriestraat en in andere instellingen. En het was treffende om de mis bij te wonen in het St. Janshospitaal waar deze vluchtelingen waren, met de kleeren welke zij hadden kunnen medenemen of kunnen onttrekken hebben in de vernielde huisjes.

Het is nu 10 ure en alles is nog rustig. In de namiddag wat geschot en in den avond ontploffingen.

Maandag 11 september.

Gedurende den nacht wat geschut en in den morgen weer veel volk op straat tot 11 ure. Vele menschen zijn aan het verhuizen uit de geteisterde kwartieren. De inwoners van den Cyngel moeten hunne huizen verlaten aan de Smedepoort op bevel der Duitsche overheid, daar de verbodene van aan de Smedepoort teruggetrokken zijn tot aan het Weldadigheidshuis (Refuge) op St. Andries.

Na elf ure waren de straten weer stil en omtrent 1 ure 's namiddags was er weer voor eenigen tijd geschut en gerommel van kanon. En van 2 ure tot 8 ure 's avonds duel van artillerie. Zoo het schijnt zijn de verbodene op St. Pieters. En om 12½ ure 's nachts hebben de Duitsche de stad verlaten. Om 1 ure 20 's morgens werd de Gentpoortbrug door eene geweldige ontploffing vernield. Het laatste schoon werk der moffen.

Dinsdag 12 september.

Tot 5½ 's morgens duel van artillerie. En de stad was door de Duitsche ontruimd. Grootte beweging in stad en de zegeklok werd geluid om 7½ en ten alle kanten komen de nationale vlaggen te voorschijn. Nogtans duurt het gebulder van het kanon voort. Het *Handelsblad*, die eene Duitsche propaganda gevoerd heeft, geeft een nummer uit die vrij uitgedeeld wordt. En Mauriesje ⁷ heeft weer zijn Engelsche kazakke uit de kas gehaald, maar het zal hem niet baten. De menschen loopen vol vreugde op de straat. Het *Burgers-*

7. Bedoeld wordt de uitgever van het lokale nieuwsblad «Brugsch Handelsblad».

welzijn komt ook ten voorschijn. Na langen tijd⁸ werden naar het politiebureel geleid met hunne handen opgeheven boven hun hoofd. En 't is spijtig dat er eenige onschuldige bij waren die weinig of ja misschien iets gedaan hadden, maar de groote koppen waren de plaat gepoetst.

Den ganschen dag werd de stad doorkruist door zulke brigaden van witte brigademannen. En niet alleenlijk vrouwen van lichte zeden, maar alle gekende personen, die met de moffen geheuld hadden, werden aangehouden en vele hebben zelfs een rammeling ontvangen.

Nu dat wij vrij waren, was de beweging in stad zeer levendig en rond het politiebureel der Hoogstraat kon men zich haast niet bewegen.

En nu konden wij vrij de schade gaan waarnemen rond de Smedepoort, Boeveriepoort, Gentpoort, Katharinapoort, Kruispoort, Dam-poort enz. Er was veel vernieling daar de stad goed te verdedigen was met zijn water en met de toepassing van het modern geschut. De grootste schade was aan de Smedepoort, de Afleidingsvaart - Gulden Vlieslaan.

Wij zijn militair bezet en om 9½ moeten wij binnen zijn. Nu er is geen gas noch electriciteit en de zoogenaamde Kulturmannen hebben alles vernield, mogelijks het onlangs nieuw telefoonnet in de Hoogstraat.

Woensdag 13 sept.

Er werd verwoed gevochten rond Moerkerke alwaar een 500 tal Canadeezen gevallen zijn. De Duitschers zitten aan de 2 vaarten die een goede versterking uitmaakt.

Den eenen kant van Zeebruggekanaal is in de handen der verbondene en men vecht in Westkapelle daar de Duitschers naar Knokke en Sluis trachten Holland te bereiken en de Schelde te versperren.

De groote verbondene tanks rijden langs de buitenkanten der stad naar het slagveld daar de bruggen gesprongen zijn. En de genie der verbondene is wonderwel ingericht en in weinig tijd hebben zij eene brug gesmeten. Er heeft ook verwoed gestreden geweest op Moerbrugge bij Oostkamp en dezen avond van af 9 ure was het gerommel van kanon zeer levendig en kon men de flikkering zien.

De militaire politie en parket houden nog steeds personen aan

8. Hier is een merkelijk deel van de tekst bij onoplettendheid overgeslagen.

van alle soorten en klassen en sommige worden goed afgetakeld bijzonderlijk deze der Gestapo. 's Avonds worden die gasten naar de Middelbare School ⁹ gevoerd en van daar later naar het kamp te St. Kruis die opgericht werd voor de verbodene gevangene onder te brengen.

Donderdag 14

9. Bedoeld is de Rijksmiddelbare Jongensschool in de Boomgaardstraat.